

dels seus concurrents locals (INITIARE, INCOHARE, COM-INCOHARE, IN-PETTI-ARE),¹ i per a molts detalls que no és ací el lloc de tractar, veg. la monografia de K. Jaberg, «Der Sprach- und Sachatlas Italiens, und der Südschweiz, und die Bezeichnungsgeschichte des Begriffes 'anfangen'», *RLiR* I (1925), 114-45.

«Aquest ceg --- quan ozí que N. S. Jh. Crist pa<s>save per aquella terra, él comenzà a cridar en aquesta guisa --- Séiner, fi<l>l de David, mercè ages a mi!», *Hom.*, 3v17. «Fèlix considerà molt en les paraules que'l bon hom li deya, e en sa ànima se començà a alegrar», Lluil (*Merav.*, Ag. I, 9); «aquell pres una tovalloleta, e a l'altra part del foc ell s'assigné, e més sa tovalloleta, e tuyt comensaren a riure e a xuflar, que cuydaven-se que-u faés per escarn», Muntaner (*Cròn.*, cap. 171). Molt antic també en el matís de 'empendre': «Yo, per tal que mal no-s captenguen de vós, no gos començar neguna re; mas tan yvàs con vós siats exida defora, los mouré paraules a don Fferrando e a don G. de Muntpestler», Jaume I (*Cròn.*, Ag. 39).

Deixant de banda aquesta acc., que de per si és transitiva, quan el mot té caràcter de verb modal, es podia construir antigament sense preposició (encara en el S. xv): «ella:l metia / en grans rahons / de mugorons / e de mamelles: / què-s faran elles / --- / per no ser grosses; / fer altres brosses / de més parença / ella comença; / ell conexia / bé que volia, / dix —Espachem / qu'a fer havem», JRoig (*Spill*, 5861), construcció caduca després de l'Edat Mitjana i avui oblidada.

Però les modernes, amb *de* i amb *a*, es troben ja totes dues en els vells clàssics: aquesta no sols en Lluil, *Homilies* i Muntaner, com hem vist, sinó BMetge, Jafuda, *VidesR* etc.; aquella, en el *Cerimoniós* i d'altres; devia ser un ús indiferent, compartit en forma arbitrària fins en 'el llenguatge d'un mateix individu, com notem en StVicentF: «si un hom ere alt en una montanya, e comença de devallar, què dirie hom? —Aquell hom devalle —E --- tantost comença a devallar ---» (*Serm.* II, 145.11).

Fins avui seguim amb aquesta dualitat convivent, amb totes dues construccions, genuïnes i sense matís que les diferenciï, mentre la construcció amb *a* és única admesa per les llengües germanes —fr., cast.— i fins la llengua d'oc i l'italià almenys en llur fase clàssica i antiga: *comensar a faire* en el *Castiagilós*, *Antiocha*, *Pistola de Sant Esteve*, Appel, *Chr.*, 5.352, 6.189, 104.52; «s'incomincia a udir di fuore / il suon de' primi dolci accenti suoi» (Petrarca). En efecte ara segueixen vives per igual les dues construccions, fins a Barcelona, potser amb alguna preferència per *de* cap al Nordest («del lluminós altar/comença de baixar», Verdager) i per *a* cap al Sudoest: «los raigs de la lluna, sens maca fins aleshores, començaren a entelarse per la interposició de la boyrina», «quan tingué la muda apiariada, la desà al fons d'un cristell, començant a vestir-lo», Pons i Mass. (*Trascant p. l. S.*, 18, 13).

No ens consta en realitat en quin moment de la història del llatí vulgar es produí la síncope de *COMINITIARE en *COMINIATRE, que pogué no ser gaire

antiga per més que sigui comuna a les sis llengües modernes. La pronúncia de la *e* de les formes rizotòniques en cat. or. podria fornir sobre això un valuós indicatiu, sobretot si hi hagués coincidència amb la que forneix el diftong *comienza* del castellà modern. En efecte, si aquesta síncope ja va ser una mica tardana, llavors la *ï* ja es pronunciava com a *e*, i fóra quasi obligat que, en propagar-se la síncope, analògicament, a les formes del present singular, aquest verb s'adaptés al timbre dels verbs en -ENTIARE, -ENTIAT, nombrosos en llatí vulgar, mentre que ben pocs n'hi hauria en -INTIAT.

De fet, però, no hi ha unanimitat en aquest punt, car és ben sabut que a Barcelona es pronuncia *comença* (com ja constata Fabra, *Gram.* 1912, p. 62: en efecte així ho sento allà i en alguna altra comarca central, des de la meua adolescència), però tant a l'Empordà com a Girona, i el seu bisbat, tothom diu *comença*,² i també se sent cap al Migjorn del dialecte (en el Baix Camp de Tarr., p. ex., 1952). ¿Seria, doncs, *COMENTIAT amb *é* oberta la forma bàsica, d'acord amb el cast. *comienza*?

Tanmateix el fet de trobar en castellà antic *comença* (*Reys d'Orient*, *Buenos Prov.*, i algun text arag. ant., *DECH* II, 157b24ss.), si bé també hi ha *comienza* en Berceo (*Sacris.*, 34a, 163b), dilueix la força d'aquesta coincidència, encara més que la discrepància barcelonina; i l'it. *comincia* potser també es pot usar en el mateix sentit; pot tenir interès en aquesta qüestió de tenir detalls sobre els fets balears, perquè l'únic fet que d'allà em consta és encara més descoratjador: almenys a part de Mallorca no sona amb *é* (= timbre barceloní) ni amb *é* (= timbre gironí), sinó amb *e* oberta (car això indica segons el seu sistema gràfic el *DFgra.* en accentuar *coméns* i, s. v. *principiant*, el present *coménsa*; i *AlcM* diu que el subst. *començ* sona amb *e* a Mallorca i a Menorca), pronúncia que solament es comprèn a base d'una fixació molt secundària del timbre, merament analògica, de cap manera antiga (tal com pronuncien *žéjura* amb *e* oberta a totes les Illes, *BDLC* IV, 212).

Altres dades romàniques també admeten rèplica, com la de l'italià. En una part del text de les *VidesR* (en el seu 2.^a quint) una estranya variant *comnençar*: «quant agren feyta la confession, dos jovencels molt bels estaven al mig del cor, e *comnenser* en a dir en auta vou l'ofici de la me<s>sa» (64r2). Si en altres textos es trobés qualsevol dia confirmació un poc freqüent d'aquesta variant, hi hauria bona base per a la hipòtesi que en certs parlars vulgars es produí en data llatina una propagació de nasal *COMINITIARE (d'on després *comnen-*), ço que fóra indicatiu d'una data tardana de la síncope; en la nostra ed. eliminarem aquella estranya *n*, admetent que es tractava d'un lapsus del ms., ço que és versemblant (però potser fou a tort, car després vam veure que el cas es repetia unes quantes vegades). En l'article del *DECH* (nota 1) dono també arguments contra la tesi que el gallegoportuguès *começar* [S. XIII] resulti de *comēēça COMINIAT.